

A KAUKÁZUS A SZOVJETUNIO ÖSSZEOMLÁSA UTÁN

II.

Észak-Kaukázus

Politikai tekintetben a legingatagabb terület Oroszországban jelenleg a Kaukázus. A gócpontok: Csecsenföld, Ingusföld, Dagesztán, Észak-Oszétia, közvetlen közelében Dél-Oszétia, Abházia; kicsit délebbre, de még a Kaukázusban a Hegyi-Karabah. Az észak-kaukázusi muzulmán népek összlétszáma 3,7-4 millió fő körülire tehető, a legnagyobb számban a – médiában széles körű ismertségre szert tett – csecsenek vannak 1 millió fővel. A Kaukázus központi részén élnek a pravoszláv oszétok (az alánok utódai), egyfajta keresztény folyosót képezve Oroszország és Örményország között; az összességében 600 ezer főre tehető népesség megosztott Észak- és Dél-Oszétia között, az utóbbi Grúziában található (ld. 1, 2. térkép), a közelmúltig itt élt az egyharmada, de a háborúk miatt jelentős részük északra menekült.

A Kaukázus a kultúráköttség sajátos típusát testesíti meg Oroszország és Közel-Kelet közé ékelődve. Huntington és a „civilizációk ütközése törésvonalak mentén”-doktrína hívei igazolást látnak Oroszország háborújában a szunnita (egyre több vahhabita) csecsenekkel, a török síita Azerbajdzsán harcában Hegyi-Karabahért a monofizita Örményország ellen, valamint a pravoszláv oszétok és a szunnita ingusok közti ellentétben.

Maga Csecsenföld – vagy Csecsnya – számít a legfőbb oroszellenes erőközpontnak, ennek megfelelően ezt

a térséget tekinti a moszkvai vezetés a legdestabilizálóbbnak, nemcsak demográfiailag, gazdaságilag, hanem történelmileg is. A csecsen nép önmeghatározásában fontos helyet foglal el a 19. században vívott háború a „gonosz” Orosz Birodalommal és a kozákok elleni csatározás a 20. század elején, valamint a népet megtizedelő deportálások emléke. Csecsenföld elsőként kiáltotta ki függetlenségét, végül 1996-ban az utolsó orosz csapatok is elhagyták az országot, de – mint utólag kiderült – csak átmenetileg. A tárgyalások megkönnyítésére hivatkozva az oroszok Dudajev elnöknek egy műholdas mobil telefont ajándékoztak, mondván, így bárhol, bármikor közvetlen kapcsolatot tud teremteni Jelcin elnökkel. Arra nem gondoltak, hogy az oroszok a mobil telefont műholdon keresztül be tudják mérni. 1996. április 22-én Dudajev elnök az esti órákban telefonhívást kapott, a telefonáló Jelcin titkáráként mutatkozott be és pár percre a türelmét kérte, mert Jelcin elnöknek új béketerve van, mindjárt adja személyesen a telefonhoz. Dudajev türelmesen várt, eközben az orosz titkosszolgálatnak sikerült bemérnie a csecsen elnök telefonját, és egy föld-föld osztályú rakétával csapást mértek a helyszínre. A robbanás ereje az egész környéket megsemmisítette.

Ez a pravoszlávellenes dzsihad háború 1994-96-ban kiéleződött egyéb tényezőkkel is, amit nem szabad elfelejteni. Dudajev 1992-94-ben kidolgozott egy csecsen hadvezetés alatt álló egységes észak-kaukázusi konföderációs tervet (Csecsenföld, Ingusföld, Dagesztán, Kabard-Balkárföld Karacsaj-Cserkeszföld, Adige), aminek létrejötte súlyosan veszélyeztetné az orosz érdekeket a térségben, ugyanis elvágna az oszétokhoz, az abházokhoz, az örményekhez az utat, és veszélyeztetné a kőolajvezetékeken a zavartalan olajszállítást. A '90-es évek második felében mutatkoztak csecsen, grúz és azeri közeledések, amelyeket a közelmúltban az orosz politika szerencsésen „elvarrt”. Egy „limitrof”

(köztes terület két vagy több birodalom, civilizáció között) konföderációs államalakulat kialakulása a Kaukázusban új, sajátos geopolitikai helyzetet teremtene a két tenger közé eső területnek. Így már érthető az orosz érzékenység a térség iránt, illetve a közelmúltban megfigyelhető közeledés Irán és Oroszország között. Törökország (a harmadik „birodalom” a térségben) érdekei mást diktálnak, és ügyesen, megfontoltan tovább szövi a szálát, melynek célja a Közel-Kelet térségének legbefolyásosabb hatalmi központjának létrehozása. Ennek fontosabb állomásai: vízbázis megszerzése, a kurd probléma megoldása, Irak, Irán gyengítése, katonai együttműködés Izraellel, Oroszország gyengítése, gazdasági, politikai kapcsolatok erősítése Közép-Ázsiában és a Kaukázusban, valamint az EU-tagság. Természetesen a nagy terv megvalósítását nem csak az oroszok hiúsították meg, hanem a nagymérvű etnikai mozaikosság is.

Ingusföld ugyancsak több fronton küzd vélt vagy való igazáért: területi vitái vannak Csecsenfölddel a Szunzsi-rajonban, ahol az oroszokon és ingusokon (akik között már voltak konfliktusok) kívül csecsenek is élnek. Maga a grozniji vezetés sem nézte jó szemmel az ingusok politikai leválasztódását és ez tovább rontja a két, egyébként két rokon etnosz kapcsolatát. Külön nehezíti a helyzetet, hogy 250-300 ezer ember menekült Ingusföldre, ezzel kétszeresre növelve a lakosság számát, ami nehéz helyzetbe hozza az alapvető ellátási rendszert. Jelenleg az egyik legnagyobb területi ellentét az oszétok és az ingusok között van. Az ingusok ugyanis ragaszkodnak ahhoz, hogy visszakapják a jelenleg a Prigorodi-rajonhoz tartozó földjeiket, valamint Vladikavkaz bal területét, mivel jelenleg ezek a területek az (Észak-)Oszét Köztársasághoz tartoznak. Az ingusok deportálásáig – 1944-ig – az előbb említett rajon a Csecsen-Ingus Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság határain belülre esett, ezt megelőzően pedig az Ingus Autonóm Ke-

rülethez tartozott. Az oszét fél viszont azzal vág vissza, hogy az ingusok a vitatott területre nem is oly régen, 1920-ban, méghozzá a szovjethatalom által megbüntetett kozákok helyére jöttek, és akkor az oszétok már ott éltek. Az ingusok – meghazudtolva a legkisebb köztársaság címet – viszont hajthatatlanok, 1957, rehabilitálásuk és visszatelepítésük óta követelik az elvesztett területet. A két nép közötti feszültség már 1981-ben arra készítette a moszkvai vezetést, hogy Ordzsonikidzébe (Vladikavkazba) csapatokat vezényeljen. Majd tíz évvel később – miután megszületett Ingusföldön a referendum az ingus autonómiáról és a Prigorodi-rajon visszacsatolásáról – végzetes katonai összecsapások történtek, melyekben az orosz elit alakulatok oszét ruhákban ingus falvakat égettek fel, polgárok százait mészárolva le és ezreket kergetve a hegyekbe. Ez volt az első fegyveres összetűzés illetve polgárok mészárlása, melynek felvételei bejárták (a média segítségével) a Földet. Az orosz csapatok mai napig a két köztársaság határán állomásoznak, elválasztva az ellenfeleket. A két etnikum között óriási az etnokulturális távolság is: az oszétok pravoszlávok, az ingusok muzulmánok, egymás nyelvét nem értik. Oszétiában a helyzetet súlyosbítja a közel nyolcvanezer menekült, akik az 1991-92-es, Dél-Oszétiában kitört grúz-oszét háború következtében kerültek ide. Grúziában három autonóm terület van, ebből kettőben tört ki háború: az említett Dél-Oszétiában, valamint a Fekete-tenger partján fekvő Abháziában. Mindkét esetben oroszok segítettek a grúzok ellenében, a háborúk eredménye, hogy a grúzok kivonultak e területekről több százezer grúz menekülttel együtt, és demarkációs vonalak alakultak ki. A grúz elnök, Sevardnadze végül nem látott más kiutat; belépett a FÁK-ba, ezzel Oroszország elérte, amit első körben akart. Grúzia tájékoztató alapadatai.

Az oszét politikai elit egyesíteni szeretné az Orosz Föderációhoz tartozó (Észak-)Oszétiát és a Grúziához tar-

tozó Dél-Oszétiát, ezzel szeretnék a nem egészen 600 ezer fős oszét népességet egybefogni. A destabilizáció újabb potenciális tényezője a Mozdoki-rajonban meglévő kozák-oszét ellentét (itt a kozákok követelik vissza elvett földjeiket), valamint az ugyancsak itt élő kabardok szeretnének a Kabard-Balkár Köztársághoz tartozni.

Lobbanékony köztársaságnak számít Dagesztán is, az etnikai tarkaságban a legtarkább. Nem véletlenül hatoltak be ide 1999 első felében a csecsen szabadcsapatok, hiszen a szakértők is egyetértenek abban, hogy itt bármikor elkezdődhet a polgárháború. Ilyen láncreakciót elindító pont lehet például a nemzeti csecsen rajon visszaállítása (amit 1944-ben, a deportálásuk idején szüntettek meg); a jelenleg ezen a területen élő lakok és avarok is felszólítást kaptak a kitelepedésre. Az avarok végül maradtak, a lakoknak a megállapodás értelmében a Mahacskalától északra lévő területet jelölték ki új otthonuknak, de erős ellenállásba ütköztek az ott élő kumik részéről. Az itt élő csecsenek erősen kötődnek Csecsenföldhöz, nem véletlen, hogy ezt a területet gondolták az újabb dzsihád kiinduló területének (Dagesztánban kb. 60 ezer csecsen él). Ezenkívül még három etnikai konfliktuszónát különböztethetünk meg Dagesztánban: északon, délen és a tengermelléken. Északon a Nogaj-sztyeppén a nogajok törekszenek önálló, független állam létrehozására, igaz, ebben az államban a nogaj etnikum egyharmada él, a többi Sztavropolban, Csecsenföldön, Karacsáj- és Cserkeszföldön illetve az asztrahányi közigazgatási egységben. A nogaj politikai vezetők arra törekednek, hogy a fent említett sztyeppén egy egységes köztársaságot hozzanak létre. A hivatkozási alap a részükre biztosított 1957-es nemzeti autonómia határainak a visszaállítása.

Dagesztán déli részén, ahol a lezginék viszonylag egy tömbben élnek, szeretnének egy szuverén Lezgisztánt létrehozni, amely átnyúlna Azerbajdzsán mai területére,

REMBRANDT: ÖNARCKÉP

mivel ott is élnek lezginék (kb. 200 ezer), még hozzá a határ közvetlen szomszédságában. A Tyerek folyó alsó szakaszánál kozákok laknak, elválasztva a lezginéket és a kumikat, és természetesen egyik tervezett államalakulathoz sem akarnak tartozni.

A tengermelléki (egyúttal központi fekvésű) területen a kumi közösség törekszik kiszakadni Dagesztánból,

vezetőik elképzelése szerint őket illetné meg a főváros, Mahacskala is és a gazdaságilag fejlettebb területek, de ehhez a legnagyobb számú etnikumnak, az avaroknak is van egy-két keresetlen szava.

Különösen éleződik a helyzet Kabard-Balkár-földön. Az ellentét a kabardok és a kisszámú balkárok között feszül, mivel utóbbiak politikai önállóságra törekednek. A Balkár Köztársaságot 1991-ben kiáltották ki, aminek történelmi előzményei vannak. Közigazgatásilag csak 1922-ben csatolták Kabardiához, ezen kívül nem értik meg egymás nyelvét. A Kabard Köztársaság (1992-ben kiáltották ki) politikai vezetőinek meglehetősen merész elképzeléseik vannak, szerintük köztársaságuk egyben a kabardok, cserkeszek, adigeaiak és a szocsii sapszugok (Abházia és Oroszország határán élnek) politikai egységét jelenti – legalábbis ezt remélik –, hiszen közös a múlt az oroszokkal szemben, rokon népek, és a 19. század közepén – a harcok elültével – erőszakosan telepítették szét őket. Sok adigeai, a cserkeszekkel egyetemben a Török Birodalomba menekült, utódaik a mai Közel-Kelet országaiban élnek, megkezdték földjeik visszavásárlását és lassanként visszatelepülnek (ez Kabardiát jelenti és nem a mai Adigeföldet). Az adigeaiak száma félmillió körüli, így további visszatelepülésükkel együtt a harmadik legnagyobb etnikummá válhatnak az Észak-Kaukázusban, ezzel erősítve a kabardokat, akik az össz-adigeai mozgalom élére álltak. A kabardok kapcsolata a szomszédos orosz lakossággal sem mondható rózsásnak, és könnyen konfliktusba keveredhetnek a köztársaságukban élő kozákokkal is, akik az ő egykori földjeiket kapták meg a múlt századbeli szolgálataikért. A kabardok a grúzokkal sincsenek jóban, mivel a grúz–abház konfliktusban a kabarddal rokon abházokat támogatták. A Kabardiában történtek felrázhatják Adigeföldet. A köztársaságon belül bejelentették nemzeti önállóságukat a karacsajok, cserkeszek és a kozákok is, de tervezik az önálló területiséget az itt élő

kisszámú abazinok is, az északi térségben élő nogajok pedig össz-nogáji etnikai terület létrehozása mellett tették le a voksot.

A változó geopolitikai helyzet további sajátosságai

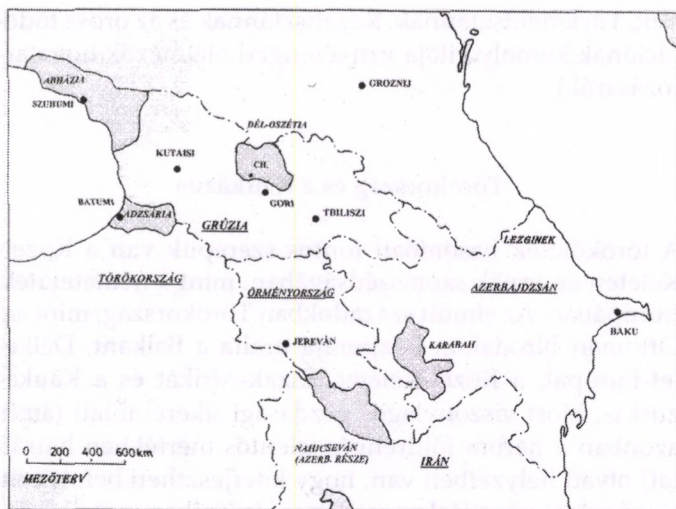
A tágabb környezet ismerete nélkül nem érthető meg az itt történtek, mivel nem elszigetelt jelenségekről van szó. A feszültség nem áll meg a Kaukázus bérceinél, hanem folytatódik a Transz-Kaukázusban illetve északon, Kalmükföldön és Oroszország heartland-jében (az állam központi, szűkebb régiójában) fekvő Baskíriában és Tatár-földön.

Ahhoz, hogy megértsük az egész problematikát, ki kell tágítanunk a szemrevételezett térséget. Örményország és Azerbajdzsán között a harc már 1989 óta tart Hegyi-Karabahért. A háborúban Azerbajdzsánt Törökország jelentős mértékben támogatta; ennek az ad külön érdekességet, hogy Törökország dominánsan szunnita, Azerbajdzsán pedig többségében síita (70-72%), Örményországot pedig – bármennyire meglepő is – Oroszszágon kívül Irán támogatta. A török–örmény ellentét alapjait – azt hiszem –, történelmileg nem kell alátámasztanom (1915-ben a törökök kb. 1,5 millió örményt mészároltak le, így oldották meg a Török-Örményország számukra nem tetsző etnikai problémáját). A másik oldalt pedig jól reprezentálják Irán nemzeti-ségi adatai: a számarányokat tekintve jóval több azeri él Iránban, mint a nevüket viselő államban (1997-es adatok alapján 7,5 millió, ebből 83% azeri, ezzel szemben Iránban 24%, ami kb. 15 millió fő), ezért szeparatizmusoktól tartanak Teheránban.

Azerbajdzsán geopolitikai helyzete a belső politikai és gazdasági körülmények szerint formálódik. A politikai vezetés ismétlődő változása összefüggésben állt azzal, hogy

az örmények több sikeres offenzíva során az ország területének 20 százalékát elfoglalták, méghozzá az orosz hadsereg segítségével. (Kizárólag 1992–94 folyamán, tehát hozzávetőlegesen három év alatt, Örményország 84 db T-72-t, 500 db tehergépkocsit, 18 db Grad rakétafelszerelést, 8 db R-17 rakétát és 500 db messzehordó ágyút, ezenkívül rengeteg gyalogsági fegyvert kapott, mindezek együttes értéke kb. 1 milliárd dollár.) Ez teszi Örményországot „sajátos orosz Izraellé” a Kaukázusban, Oroszország erős és aktív stratégiai szövetségesevé a más kultúrájú környezetben. Örményország a világpiacot Batumin (Adzsaria), Bandar-Abbason (Irán; külkereskedelmének 43-48 százaléka Iránon keresztül bonyolódik – 1994-1998-as adat) keresztül éri el, hiszen a török állam nem engedi be felségterületére áruit. A bakui vezetés 1994-ben tűzszünetet kötött az örményekkel. Ez a tűzszünet jelenleg is érvényben van, de az ország területének 1/5-ének visszaszerzését az összes politikai irányzat célul tűzi ki. A béke lehetővé tette, hogy Azerbajdzsán fokozatosan stabilizálja gazdasági helyzetét. Azerbajdzsán fejlődésének alapproblémája a társadalmi-gazdasági gondok megoldása, ami nem kis feladat az ot-tani kormányzatnak. A fő problémát a Hegyi-Karababól és a környező, örmények által elfoglalt területekről érkező közel egymillió menekült elhelyezése és élelmezése jelenti. Ez is számottevően hozzájárult a munkanélküliség növekedéséhez. A kialakult helyzet miatt a kvalifikált munkaerő jelentős része elhagyta az országot, és Oroszországba, illetve Törökországba távozott.

Azerbajdzsán a figyelem középpontjába került újra, az olajvagyonának alakulása miatt. Idáig is olajipara volt gazdaságának vezető ágazata, de úgy tűnt, készletei kimerülőben vannak, a Kaszpi-tenger selfjének Azerbajdzsánhoz tartozó részében azonban új kőolaj- és földgázlelőhelyeket tártak fel, ami a térségen belüli fontosságát növeli. Nyugati szakértők véleménye szerint a régió olajkészlete

2. térkép. A Transz-Kaukázus államai (Ch=Chinvali)

6–10 millió tonnára tehető. A készletek nagy többsége a tenger mélyebb részein, 300–800 méter mélységben található, ezért a kitermelés jelentős pénzügyi forrásokat, azaz külföldi befektetéseket igényel. Ennek megfelelően fontos szerződéseket kötöttek amerikai, brit, francia, norvég, olasz és orosz olajipari cégekkel, csak az amerikai társaságokkal megkötött szerződéseket több milliárd dollárra becsülik. Az Egyesült Államoknak jelentős geoökonómiai és geostratégiai érdeke fűződik a térséghez (ezen érdekcsoportok egyik legjelentősebb szószólója Zbigniew Brzezinski), már csak azért is, mert jelentős érdekeltisége van a Kaszpi-tenger selfjének Kazahsztánhoz tartozó részei olajlelőhelyeinek kiaknázásában. (Külön problémát jelent, hogy nem tisztáztak teljes mértékben a tengeri határokat. Lebeg a kérdésre adott válasz: kinek mekkora terület jut a Kaszpi-tengerből? Iránnak, a bakui vezetés-

nek, Türkmenisztánnak, Kazahsztánnak és az orosz föderációnak komoly vitája van a tengeri olajmezők hovatarozásáról.)

Törökország és a Kaukázus

A törököknek hasonlóan fontos szerepük van a Közel-Keleten és annak szomszédságában, mint a németeknek Európában. Az elmúlt századokban Törökország, mint az Ottomán Birodalom központja uralta a Balkánt, Délkelet-Európát, a Közel-Keletet, Észak-Afrikát és a Kaukázust is. Most viszonylagos gazdasági sikerei miatt (amit azonban a három földrégés jelentős mértékben hátráltat) olyan helyzetben van, hogy kiterjesztheti befolyását Közép-Ázsia és a Volga-medence elsősorban mohamedánok lakta területeire, amelyek az egykori szovjetköztársaságokat is magukba foglalják (Azerbajdzsán, Kazahsztán, Üzbegisztán, Kirgizisztán, valamint Tatár föld és Baskíria). Lehetőségeit azonban nem szabad túlbecsülni. Törökország katonai lehetőségei behatároltak, noha NATO-tagsága ad némi politikai súlyt számára a Fekete-tenger medencéjében és a Kaukázusban. A kurdokkal, a görögökkel és Ciprussal meglévő problémái azonban egyelőre eltérítik Ankara figyelmét ambiciózus terveiről az egykori SZU déli szárnyát illetően. Törökország ettől függetlenül képes arra, hogy jelentős szerepet játsszon a Kaukázusban és Közép-Ázsiában. Eurázsia muzulmán török népei egy kissé csalódtak a nyugati értékekben, és a tradicionális iszlám értékek felé fordultak. Csecsenföldön például bevezették az iszlám bíróságokat és a nyilvános kivégzéseket, ezen kívül egész Közép-Ázsiában gyors taglétszám-és befolyásnövekedést mutat a vahhabita szekta. A vahhabiták harcos szektája a 18. században formálódott ki Nedzsdben. Alapítója, Muhammed Ibn Abd el-Vahháb

(1703-92) muzulmán hittudós 1740-ben kezdte el hirdetni tanait Ar-Rijad közelében (ez a jelenlegi Szaúd-Arábia székhelye), Huraimalában. Vahháb szembefordult azzal, amit az iszlám eltorzításának tartott, és a szigorú egyisten-hithez való visszatérést követelte, továbbfejlesztve ezzel Ibn Hanbal és Ibn Taimijah (14. sz.) szunnita iskolájának szélsőségesen puritán felfogását. Vahháb a puritán új tanak Darija emírjét, Ibn Szaúdot is megnyerte (az ő nevéből lett Szaúd-Arábia), azt hirdetve, hogy a hit terjesztéséért vívott harc istennek tetsző dologgá teszi a törzsek egyesítését és idegen területek bekebelezését.

Törökországban jelentős politikai körök a pántörök államelmélet újjáélesztését szeretnék keresztülvinni. Az egykori Iszlám Jóléti Párt vezetője, Necmettin Erbakan a Nyugattól való elszakadást fontolgatta, amire a katonai vezetés érzékenyen reagált. Vajon ez a geopolitikai eltolódás annak ellenére folytatódik, hogy tavalyelőtt a hadsereg Erbakant lemondásra kényszerítette? Erbakan javasolta az „iszlám NATO” létrehozását, az „iszlám dinár” bevezetését, illetve Azerbajdzsán, Csecsenföld és Bosznia felszabadítását. Közép-Ázsiában Törökország erős gazdasági és kulturális köteleket kovácsolt. Ez magában foglal közel száz közös befektetést Kazahsztánban, huszonkettőt Kirgizisztánban az energiatermelés, az építkezés, a bányászat és a tengeri hajózás területén. Törökország kultúrközpontokat és török iskolákat nyitott, gyakorlatilag az összes közép-ázsiai ország területén. Amikor a szovjet összeomlás Törökország egykori kaukázusi befolyási szférájában egy hatalmas vákuumot hagyott, az ankarai kormányzat felélénkült: 1993 októberében meghívta a volt csecsen elnököt, Dudajevet, majd az erőteljes orosz tiltakozást figyelmen kívül hagyva másodszor is találkozóra hívták őt. Törökország fontos állam, mert a geopolitikai fontossága a bipoláris világ megszűntével erősen növekedett. Ha Törökország érezni kezdi az Európai Közösségből való kiközösítésének növekedését, akkor erősödhet

az iszlám irányba való elmozdulás, ami maga után vonná a Nyugattal való együttműködési hajlandóság csökkenését. Amerika várhatóan élenkíteni fogja befolyását Európára – többek között Görögországra –, várhatóan megpróbálja Törökország teljes jogú státusát elérni, ami nem lesz egyszerű dolog. Brzezinski szerint Törökországnak meg kell „hazudtolnia” földrajzi fekvését Ázsiában, és politikailag, valamint gazdaságilag európai állammá kell válnia. Ezzel is meg lehet előzni egy esetleges fundamentalista fordulatot. Törökország ilyen elvű elvesztése teljesen felbolygatná a térség geopolitikai és határföldrajzi helyzetét. Támogatni fogják az amerikai érdekcsoportok a kulcsfontosságú csővezeték megépítését Bakutól és Csecsenföldtől Törökország mediterrán tengerpartjáig, így fő kijárata lehet a Kaszpi-tenger medence energiahordozóinak a világpiacra. Természetesen a török politikai erők ezzel tisztában vannak, és jelentős mértékben vissza is élnek vele, gondoljunk csak arra, hogy miként próbálják megoldani a kurd kérdést és a vízkérdést (övék a Közel-Kelet vízbázisa, és nagyméretű tározókkal szabályozhatják, hogy mennyi víz hagyhatja el Törökország területét). Az előnyök jelenleg Törökországnál halmozódnak; a kérdés, miként csapódik le ez a másik félnél; bekeményít-e, vagy puhít és óvatosan nyit, így próbálva erőt gyűjteni.

Konklúzió

A szlavofilek meg akarják semmisíteni a csecsen terroristákat, közömbösíteni Csecsnyát (a már elfoglalt területeken frissen választásokat tartottak), illetve példát statuálnak a többi kaukázusi népnek és azok vezetőinek. Egy dominó elindíthat egy egész láncolatot, és ez a láncolat nem feltétlenül áll meg az Észak-Kaukázusban, magával ragadhatja Kalmukföldet (Kalmükföld területe 76,1 ezer km², főváros,

Elisza, lakossága 400 000 fő, nemzetiségek: kalmük 45% (mongol nép, buddhisták, az egyetlen ilyen a földrajzi értelemben vett Európában, orosz 38% [a terület délnyugati részében többséget alkotnak], dargin 4%, csecsen 2,6%, egyéb nemzetiségek 15%.), vagy túlcsapva azon, Tatárföldön és Baskírföldön landolhat. Az Orosz Föderációban az orosz után a tatár a legnagyobb lélekszámú nemzet (közel hatmillió főt számlál), és befolyásuk túlmutat Tatárföldön: egyrészt jelentős számban élnek a szomszédos köztársaságokban, másrészt jelentős gazdasági hatalmuk is van (kőolajvagyon, van saját gazdasági elitjük, hagyományosan erős a kereskedőréteg és ehhez még hozzájárul a Nagy-Tatárisztán ideológiája Baskíriával és Csuvasföld egy részével stb.).

Ha az etnopolitikai fejlemények tovább éleződnek, akkor az orosz térség széteshet egy európai orosz ipari részre és egy nyersanyagkitermelő-ipari szibériai részre. Brzezinski nem tartja kizártnak akár a három részre szakadást sem: Szibériáról leválhat a Távols-Keleti Köztársaság (bővebben Mező, 1999c). Oroszország minden eszközzel, kétségbeesetten próbálja megállítani a további „feszítést”, ezzel a hanyatló birodalom utolsó próbálkozásait láthatjuk, mert megújuló, újjászülető államra sajnálatosan nem lelhetünk e cselekedetekben. Toynbee-től tudjuk (a kihívás és válasz törvényéről van szó), hogy az állam további sorsa környezetének kihívásaira adott válaszainak milyenségében rejlik, ettől függően fog páratlan messzeséget befutni, vagy eltűnni a történelem sülyesztőjét jelképező másik államban. De nem kell futurologusnak lennünk ahhoz, hogy előrevetítsük és megjósoljuk a zavaros belpolitikai helyzet folytatódását.

Következésképpen a posztbirodalmi Oroszországban elkerülhetetlen volt a történelmi és stratégiai zavar fázisa. A Szovjetunió összeomlása és az orosz érdekszféra váratlan felbomlása mentális válságba sodorta Oroszországot és szé-

les körű vitát váltott ki egy új, a jelenlegi történelmi helyzetnek megfelelő politikai magatartási formáról. Egyszerre olyan nyilvános és személyes kérdésekről vitatkoztak, amelyeket eddig még nem tettek fel: mi is Oroszország? Hol van Oroszország helye a világban? Mit jelent orosznak lenni? Ezzel párhuzamosan ezek a kérdések elhangzanak cseccsen, tatár, ingus stb. részről is, persze önmagukra vonatkoztatva. Ha egyetértünk Lüppen szavaival (Buck, 1996: 126), akkor „sajnálatos módon” a válaszkeresésnek több módja van; az egyik mód az agresszivitás, mely öngerjesztő és általában csak valamelyik fél vagy a felek kifáradása, kiemerülése után lehet másképp megfogalmazni a kérdésekre adandó választ. Sajnos ebbe az irányba tolódtak el a folyamatok, és a kifáradásig várhatóan a kaukázusi krétakör tovább fog bonyolódni.

MEZŐ FERENC

IRODALOM

- Blij, H. J. de, Muller, P. O.: *Geography. Realms, regions and concepts*. John Wiley, New York, 1997.
- Brzezinski, Z.: *The geostrategy for Euroasia*. Foreign Affairs 1997. szeptember-október, 50–65. l.
- Buck, F.: *Geopolitik 2000: Weltordnung im Wandel, Deutschland in der Welt am Vorabend des 3. Jahrtausends*. Report-Verlag. Bonn. 1996. 283. l.
- Deák P.: *Kaukázusi vihar*, Beszélő 1995. január 26. 15–16. l.
- Hennigs, W.: *Geopolitik 2000*. Tilman Rhode-Jüchtern. Stuttgart, 1997. 197. l.
- Herzig, E.: *New Caucasus*, Frances Publications. 1999. 140. l.
- Huntington. S. P.: *The clash of civilization*. Foreign Affairs. 1993/3. 22–49. l.
- Huntington. S. P.: *A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása*. Európai Kiadó, Budapest 1998.
- Kolossov. V.: *Boundaries and identities in Post-Soviet space*. Geopolitics and globalization in a postmodern world. Haifa and Beer Sheba, 1998. január 25–31.
- Matveeva. A.: *The North Caucasus*. Routledge. 1998. 96. l.

Mező F.: *The geostrategy for Euroasia*. Zbigniew Brzezinski. KLIÓ. 1999/1. 12–17. l.

Mező F.: *Etnicitás és időstruktúrák a volt Jugoszlávia geopolitikai rendszerében*. Tér és Társadalom. 1999/1-2. 142–160. l.

Tsepkalo. V. V.: *The remaking of Eurasia*. Foreign Affairs. 1998. március-április. 107–126. l.